

ז'אן פרנסואה רֶבֶל – מתוך ספרו **זכרונות** – הגנב בבית הריק

(Jean-François Revel – **Mémoires – Le Voleur dans la maison vide**, Plon, 1997:149-152)

ז'אן פרנסואה רֶבֶל (1924-2006) היה עיתונאי, סופר, פילוסוף וחבר האקדמיה הצרפתית משנת 1998. בפרק זה מזיכרונותיו (1997) הוא שם ללעג את האופנות הפאריזאיות המחפשות להן מדי פעם אלילים ותיאוריות, ומוכיח עד כמה קל לנוכל ערמומי להונות בני אדם המחפשים להם אלילים להיתלות בהם.

זה היה ככל הנראה ב-1946 או ב-1947. זה התרחש בעצם פעמים רבות במשך אותן שנתיים. בערך בשעה שבע בערב אני יורד ממטרו אֶלִיזָה והולך עד לרחוב ארמאיה, אני פונה שמאלה לרחוב הקצר של הקולונלים רנאר (אשר מעולם לא היתה בי הסקרנות לברר ולדעת כמה ומי, לעזעזאל, הם היו). אני מצלצל בדלת הדירה בקומה הראשונה של בית קודר ברחוב צר ואפל זה. פותחים לי מיד, שכן התלמידים כבר שם, רבים, בחדר הכניסה. זהו יום המפגש אצל גורדייף.

האם הרוממה הממלאת לידו את תפקידי מנהל הלשכה, מיופה הכוח, קצין הגיוס, המתרגם (אלמנתו של רוסי לבן, שהיה ידיד ותיק של גורדייף, היא דוברת רוסית), מנכ"ל הכספים ופרשנית מעודדת למטיפים המתוסכלים, גברת דה זלצמן, מושיבה על הרצפה המלוטשת את עשרים יודעי הח"ן הנוכחים, בסלון מרוקן מכל רהיט, חוץ מכיסאה של האלמנה עצמה והכורסה המרווחת שעליה ישב על כס הרב-אמן. בצאתו מן הצל, לאחר שעבר במסדרון מפותל, שבקצהו חדר המשמש לו כחדר מיטות, מחסן מזון, מטבח, משרד וחדר וידויים לראיונותיו הפרטיים, מופיע איש כבן שישים, עגלגל, קצר רגלים, בעל קרקפת חלקה, שבפניו הגרוזיניים עיניים ענקיות, והם מעוטרים בשפם עבות ורחב עם קצוות ארוכים. הוא פותח את המפגש פעמים בטון מבודח ופעמים בהומור מרושע. הוא עובר, אגב, לעתים קרובות מעליצות אירונית לזעם הרסני. כמובן, הגברת דה זלצמן תדע להסביר לנו לאחר מכן כי אלה תפקידים שהוא משחק לנו לטובתנו. מנהיג רוחני בעל שיעור קומה זה, שכבר השכיל לפתח בו את "הגוף השלישי", משהו מסוג הנפש הנצחית, לא יפגין כל זעפנות. הוא משתמש בדמות הבשר ודם שלו, "הגוף הראשון", כמרינוטה, כדי להפיק אצל בן שיחו או אצל קהל מאזיניו את הרושם שבו הוא מעונין. לתלמידים יש רשות להציג לו במהלך המפגשים שאלות הנוגעות להם אישית, בדבר ההתקדמות שהם חושבים שעשו או הקשיים שבהם נתקלו במהלך ה"עבודה". על זה או אחר מבינינו אומרים כי הוא יותר או פחות "מתקדם בעבודה", בחיפוש הרוחני. המשתתפים במפגשי השאלות יודעים מכבר את הקווים הכלליים של "ההוראה". אומרים עליהם: "הוא בתוך הלימוד", "הוא רוצה להיכנס ללימוד".

גברת דה זלצמן מארגנת בעצמה מפגשים דידקטיים בדירתה שברחוב ואנו' – באותה כתובת עצמה שבה מתגורר בקומה אחרת אנדרה ז'יד! לרוב בנוי הלימוד הראשוני פשוט מקריאה בקול רם של הטקסט המקודש, יצירתו של גורדייף **דברו של בעל-זנב לנכדו**, אשר, אגב, יצא בינתיים לאור, ועל כך אני שמח, שכן אפסותו נגלתה כך לעין כל.

לשאלותינו עונה הגיאורגי בבלייל שפות צרפתי-רוסי כמו האנגלית-רוסית של מישה אואר, הנסיך הגולה שנעשה מלצר במסעדה בסרט הלגלגני **הלזופין**. מהפגלים אין הוא מכיר אלא את המקור, הוא מתעלם מהתוויות, ממילות היחס וממילות החיבור. לדוגמה, ברצותו (בטיפול פרטי, כמובן) לגרור אישה אל מאורתו שבקצה הפרוזדור כדי לשכב עמה, הוא יאמר: "את לבוא אתי לחדר; אני לתת לך תענוג גדול מאוד". בתמורה לעצותיו הרוחניות הוא דורש מהנשים הנחשקות את "הגוף הראשון" שלהן, ומאחרות, כמו גם מן הגברים, את כספם.

מאדאם דה זלצמן, אשת סוד נאמנה, מסבירה לכול כי דרישותיו נקיות מכל אנוכיות ומוכתבות אך ורק על ידי דאגתו לנו ש"נתקדם בעבודה". כמו כן, גברת דה זלצמן היא הנמצאת שם כדי לתרגם, כאשר גורדייף נקלע אל תשובה מעודנת מדי לצרפתית העלובה שלו ועובר לרוסית. תלמיד שזכה לתשובה ברוסית התעלה בכך לתשומת לב עליונה מצד הרב-אמן, כלומר להתקדמות ניכרת בעבורו.

לאחר מפגש השאלות והתשובות באה ארוחת ערב, שאלה הזמין גורדייף את כל נתיניו הנוכחים, כפי שעושה זאת נשיא המדינה, כלומר עם מיטב כספם שלהם, כיוון שכולנו שילמנו באמצעות מדאם דה זלצמן, תשלום חודשי "יחסי ליכולתנו התרומתית", כפי שמנוסח הדבר בחוקה משנת 1791. הבנקאי, הבן של משפחה אמידה, אשת העולם הנשואה לגביר כספים, עליהם מוטל מפעם לפעם מס נוסף, פרט לתרומתם הרגילה, "בעקבות צורך דחוף". בתמורה לכך הם זוכים למפגשים אישיים תכופים יותר עם האמן ולהבטחה כי היערכותם הרוחנית והתקדמותם "בעבודה" קודמה מעבר לרמה הרגילה, וגם זאת "ביחס ליכולתם התרומתית". התרומה המיוחדת שנכתבה על הנשים היפות, תרומה של עצמן יותר מאשר של כסף, כשאין האחת שוללת את האחרת, הולידה עליה מהירה אל הגוף השני או השלישי.

ארוחות הערב התנהלו בחדר אוכל סמוך אל סלון התרגילים הרוחניים, שהוא קטן מכדי להכיל את כולנו מסביב לשולחן הסגלגל המוארך, מה גם שהספה שעליה התיישב גורדייף, בלוויית נשים ועשירים, תפסה צד אחד שלו כולו. על כסא או בעמידה, התענגנו על מטעמי מטבח רוסי-גיאוורגי מעודן, שהיה בעיקרו חמיצה של בשר מתובל מאוד, שאותה ייצרו ושימרו בחום בסירים נורבגיים שורה ארוכה של מהגרות רוסיות: דודניות, אחייניות, גיסות, אשר הקיפו בהתרפסות דמומה ופעלתנית את ראש השבט. המלך, מוקף בחצרו, השיק כוס לבריאותם של כל סוגי הסכלים – כל יצורי האנוש שלא הלכו בדרך הוראתו. הרמות כוס רבות, וגורדייף דאג לכך שנסיים את הערב שיכורים. בעין בטוחה של שתיין ותיק, הוא איתר את הכוסיות שכמה מהנוכחים מילאו בהגנב במים, אשר צבעם הלבן, כך חשבו אותם תמימים, דומה לזה של הוודקה. ההבדל הוא שהמים יוצרים על פני השטח קמרון, והוודקה לא. בחשפו את הקמרון העדין הזה, דרש גורדייף הזועם כי האשם ילגום מיד שתי וודקות בזו אחר זו "לבריאותם של כל האידיויטים השותים מים".

המהות עצמה של הוראתו של ג'ורג' איבנוביץ גורדייף – גיורגיבנץ' בשביל הקרובים – דומה למחרוזת שטחית של מאפיינים הלקוחים מן הבסיס הכלל-עולמי של דוקטרינות כיבוש החכמה וההארה הרוחנית. מקורותיו העיקריים מצויים במזרח, שכן המזרח הוא המוצא חן בעיני המערב, כפי שהוכיחה, אגב, לפני ומיד אחרי המלחמה, הצלחת יצירותיו של רנה גנון, אשר פיתו לא רק יאכנות זקנות מאמינות, שכן הלגלגן ז'אן פולחן ואפילו רציונליסט תקיף כאטיימבל דיברו עמי על כך לאחר מעשה בעניין רב. וכמוהם, ועוד ביתר התלהבות, גם אנדרה ברטון. דומה שאין בזה כדי להפתיע בידענו את המצע האנטי-אינטלקטואלי של הסוריאליזם. גורדייף, באשר לו, שידל בציניות מערביים שאותם חשב למנוונים, אשר התכחשו ל"מסורת", פרט לחריגים מאושרים כגון ה-Rose-Croix. הוא הזמין להתחבר מחדש אל "מסורת" זו, שבה כיכבו היוקרות הרחוקות של טאו-טה-קינג, של היוגה, הבודהיזם הטיבטני, ובעיקר הזן-בודהיזם היפני, שבו התאימו לו מאוד היחסים החידתיים והכוחניים של המורה לתלמידיו. אשר לי, לא היה לי כל קושי להבחין בהקבלות לנושאים אלה – חיפוש אחרי שליטה עצמית וניתוק מן העולם המוביל להארה עליונה – עם מגמות ויוצרים של הפילוסופיה האירופית, מפיתגורס, סוקרטס או אפלטון ועד שפינוזה ועבור דרך הסטואיקנים, כולם פילוסופים ספוגים דתיות, בדרכם שלהם ובדרגות שונות.

בכל הנוגע לי, השאלה לא היתה אפוא לדעת איזו תשומת לב יש להקדיש ללימוד המוסר והפילוסופיה של דתות המזרח, שהן בסופו של דבר חלק ממורשת האנושות. השאלה היתה מדוע סקרנותי לבשה צורה של התקשרות טיפשית ובזויה ל"קבוצה". כך כינו את הכנסייה הקטנה הזו. ו"לקחת חלק בקבוצה" פירושו היה להיות נאמן לגיורגיבנץ', כלומר לנוכל, בן בליעל, אשר חוצפתו השחצנית לא הסתירה ממני את עליבותו האינטלקטואלית. הו, הייתי כמובן בחברה טובה. הצנעה לבדה היא המונעת בעדי מלציין את שמותיהם של אנשים נודעים ובעלי השפעה שהשתתפו באותה עת, וגם לאחר מכן, במפגשים של רחוב הקולונלים רנאר. אני יכול להזכיר רק את אלה אשר בעצמם ציינו את השתתפותם בספריהם, כגון לוק דיטריך, רנה דיהמל, לואיס פאוולס. אך היו לצדי גם נשיאים של מפעלים גדולים בהווה או בעתיד, עובדי מדינה גבוהים, עיתונאים נודעים ועורכי עיתונים, רופאי בתי חולים ופרופסורים באוניברסיטה, אמנים ידועי שם, שהתערבו בביבר פחות זוהר של פקידים זוטרים, חסידים שוטים או אנגליות מפונקות, אך מסורות ומשלמות היטב. שקדנותי במסתורין הביאה להזנחת לימודי וסיכנה את עתיד. בבית הספר צעדתי לקראת המעמד של נעדר תמידי.